

כטומאה חמורה כלפי פרט זה, שהרי אינו קיים בשאר טומאות – הלכך טבילתו מועילה לו לקריו. ואילו רבי יהודה סובר שאיסור זה בתורה ותפילה אינו חומר בטומאה עצמה אלא שאסרוהו לבעל קרי בתורה עד שיטהר, נמצא שבעיקר דיני הטומאה אין שום חומר נוסף בטומאה זו על טומאה אחרת, הלכך אין משמעות לטבילה זו שהרי יישאר טמא (עפ"י שיערי ישר ב, כא).

ואולם יש סוברים שלדעת חכמים, הטמא בשתי טומאות טובל בשביל אחת מהן להיטהר ממנה, אעפ"י שנשאר טמא בטומאה האחרת (כ"מ מדברי הר"ח המובאים בראבי"ה (ח"א פא) שלמ"ד 'טבילה בזמנה מצוה' מקיים בטבילה זו מצות 'ורחץ במים' הגם שנשאר טמא בטומאה חמורה. וכן נקט בשו"ת אבני נזר יו"ד רסד, שאעפ"י שאין שום חומר בטומאה שהגיע זמנה לטבול על פני הטומאה האחרת, הרי זה טובל ונטהר מאותה טומאה שהגיע זמנה. אך מפשט דברי הרמב"ם (תפלה ד, ה) נראה שאין טבילה זו מועילה לטהר כלל, ואף לחכמים, שכתב 'וב שראה קרי... צריכין טבילה לק"ש וכן לתפלה מפני הקרי אעפ"י שהם טמאין. וכן הדין נותן, שאין טבילה זו מפני טהרה אלא מפני הגזירה שלא יהיו מצויין אצל נשותיהן תמיד'.

דף כב

'בעל קרי שאין לו מים לטבול, קורא קריאת שמע ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריה, ואוכל פתו ומברך לאחריה ואינו מברך לפניו, אבל מהרהר בלבו ואינו מוציא בשפתיו דברי רבי מאיר'. לפי פרוש רש"י (במשנתנו. עפ"י משמעות הגמרא לעיל – ע' תר"י שם) שלדעת תנא קמא מהרהר קריאת שמע ואינו מברך כלל, אף לא בהרהור, יש לפרש כמו כן את דברי ר' מאיר בברייתא [כי דחוק לומר ששלש מחלוקות בדבר. ועוד, הרי סתם משנה ר' מאיר היא]. ומה שאמר 'אבל מהרהר בלבו' – לא קאי על הברכות אלא על תחילת דבריו, 'קורא קריאת שמע' שאמרנו – בהרהור הלב ולא בפה (וכן כתב הרש"ש. והביא דוגמא לסגנון זה). וכן יש לדייק מלשון הברייתא 'ואינו מוציא בשפתיו' שלכאורה מיותר כי כבר אמר 'ואינו מברך' – אלא משמע דקאי ארישא.

ואולם בירושלמי מפרש מחלוקת תנא קמא ור' יהודה במשנה לענין הברכות, האם אומרן בפה או בהרהור, אבל קריאת שמע וברכת המזון הכל מודים שאומר בפה, ולפי זה מתפרשת הברייתא כפשטותה (עפ"י חדושי בית מאיר).

'עשאן רבי יהודה כהלכות דרך ארץ' – כשם שמותר לו לשנות הלכות דרך ארץ (לרבי יהודה), כי אין בהן איסור והתר, הוא הדין והוא הטעם שמותר לו לברך (עפ"י פסקי הרי"ד) וגם הם דברים קלים שאינו צריך להאריך בהם (מאירי).

– כי באמת עיקר ה'דרך ארץ' היינו ההכרה בכל עניני הארץ שהכל מהש"י, וברכת המזון היינו ההכרה שהש"י מכין מזון לכל חי (עפ"י צדקת הצדיק קצא. עע"ש ובסי' קכא. ועוד הורחב באור המושג 'דרך ארץ' בשאר ספרי הכהן. וע"ע עלי שור ח"ב עמ' שמא).

ולא רק ברכות המזון עשאן ר' יהודה כהלכות דרך ארץ, אלא הוא הדין לשאר ברכות הנהנין וברכות המצוות שמדרבנן [ולהסבר הנזכר, נחשב 'דרך ארץ' על שם שמכיר ומזכיר שם שמים על כל דבר ודבר, כמו מאורות, תורה וגאולה] – כמבואר בלשון המשנה 'מברך לפניו ולאחריהם' משמע דקאי בין על המזון בין על ברכות ק"ש שהוזכרו מקודם, וכן כתב הריטב"א ותר"י ועוד. ומה שכתב רש"י 'ברכת המזון' – לאו דוקא. והרש"ש הגיה ברש"י 'ברכות'.

[ויש לפרש בפשיטות, דרך ארץ שקדמה לתורה הנתונה באש מסיני – אין צריכים לה אימה ויראה ורתת וזיע כסיני, וכן ברכות המזון שלפניה, סברה אנושית היא להכיר טובה, גם בלא ציווי וחובה. ובדומה לזה שאר ברכות המצוות, נהגו בהן מאז ומתמיד, שעל כן דרשו בספרי על 'ולא שכחתי' – מלברכך (עפ"י רע"כ. וע"ע להלן מ).

'מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא' – אולי הטעם משום ריבוי המקראות המצויות בגמרא, שלא כבמשנה. והוא כטעם גירסת רש"י (וכ"ה בפסקי הרי"ד) 'מדרש' במקום גמרא – לפי שיש בו פסוקים רבים.

גם יתכן משום שצריך יותר אימה ויראה בלימוד שהאדם משתתף בו ביותר, שמחדש ונותן טעמים מעצמו.

ז'בלבד שלא יאמר אזכרות שבו. משמע, הא שאר כל אדם, מבטא האזכרות בשעת לימודו. וריעב"ץ (בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א פא) הביא בשם אביו, החכם-צבי, שהיה גוער במלמד שלא היה מזכיר את השם בלמדו הפסוקים.

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב נו) העלה להלכה שגדולים הלומדים פסוקים שלמים – חייבים לומר האזכרות ככתבן [לפי שאין לקרוא פסוק שלא ככתבו, שהרי זה כמפסק פסוק שלא פסקו משה]. ואף אזכרות שבתוך פסוקים שאינם שלמים המובאים בגמרא – רשאים להזכירן, כפי שכתב החי"א-אדם (ה,ב. וע"ע בהקדמת מנחת יצחק ח"ה), אך לא ברכות המוזכרות בגמרא – כדברי המגן-אברהם, וכפי שפסק המשנה-ברורה (רטו).

ואולם מלמדי תינוקות נהגו מנהג טוב שלא לבטא האזכרות בלימוד המקרא, מחשש שמא התינוק יפסיק לפעמים לאחר אמירת השם, במקום שאין שום משמעות וקשר עם הנאמר קודם, ואז יצא שם שמים לבטלה. אך מן הדין הדבר מותר. ואין בכלל זה כשמלמדים לקטנים ברכות, שאז צריך ללמדן להזכיר השמות. והוא הדין כשמלמד ברכות לגדול. עד כאן מסקנות הגרמ"פ ז"ל.

א. מה שכתב שגם כשמלמד גדולים לברך, מלמדו עם האזכרות – במשנה ברורה (קסו סקצ"ג) משמע לכאורה שאסור, ואפילו הם מבני ביתו (וכן כתב במפורש ב'גדיל תורה' סא). וצ"ע שהגרמ"פ לא הזכיר זאת. ושמה המשנ"ב אינו מדבר במלמד ברכות למי שאינו יודע אלא מדבר בגדול היודע לברך.

ב. בספר ערוך השלחן (רטו, ב) כתב: הדורשים ברבים ומזכירים פסוק שיש בו אזכרות – לא יפרשו שם ה' אלא יאמרו 'השם'. 'אף שיש מתירין, נכון להתרחק מזה. וכן אנחנו נוהגים' [ויש לדייק בלשונו שבשם אלקות אין לחוש, ורק בגדול כשאומר ברכות תוך כדי לימודו כתב לומר 'אלקינו'].

ובשו"ת יהודה דעת (ח"ג יג) פסק שהמזכיר פסוק או חצי פסוק תוך כדי לימודו, או בדרשה שדורש לרבים – יבטא האזכרות. ואילו ברכות המובאים בש"ס לא יבטא האזכרות, ויאמר 'השם אלקינו'.

ונראה שגם הערוך-השלחן לא החמיר אלא לדורשים ברבים, שמא לא יזכירו הפסוק כהוגן או יילבטו ויגמגמו באמצע הפסוק ונמצא שם שמים מוזכר לבטלה, אבל בקורא פסוקים מתוך הגמרא גם הוא מודה, וכדברי כל הפוסקים.

ויש לעיין באזכרות המובאות בגמרא שאינן פסוק במקרא ואף לא ברכה, כגון 'אנא ה' או 'אנו לי-ה' (בסוכה נג). וע"ע שו"ת רב פעלים ח"ב לו.

'שהיה מגמגם'. וכן להלן (בע"ב) 'היה קורא בתורה ונזכר שהוא בעל קרי – אינו מפסיק ועולה אלא מגמגם וקורא'. נראה ענינו שקורא ב'חצי פה', בהבלעת מלים ללא רהיטות ודיוק, ואין זו קריאה גמורה. ועוד, שקורא במרוצה

כאדם מבוהל (כלשון הריטב"א), וקריאה זו נחשבת קצת כלימוד מתוך אימה ורתת. [עוד אפשר לפרש, אותו תלמיד היה 'מגמגם' – כלומר מהסס אם לקרוא אם לאו. ואולם להלן בע"ב אי אפשר לפרש כן, ולכן שם דקדק רש"י לפרש 'מגמגם' – במרוצה, אבל כאן לא פרש כלום, כי פירושו כמשמעו הפשוט, קורא ואינו קורא].

'כי אתא זעירי אמר: בטלוח לטבילותא'. אף על פי שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו אלא אם כן גדול ממנו, כיון שלא פשטה זאת התקנה בישראל מעיקרא לכך יכולים לבטלה. ויש אומרים לפי שראו שאין רוב הציבור יכול לעמוד בה [ויש מצרפים את שני הטעמים] (עפ"י ראשונים כאן; רמב"ם תפלה ד,ה; כס"מ ק"ש סופ"ג. וראה בפירוט שיטות הראשונים בענין ביטול גזרה על ידי ב"ד אחר – במובא בע"ז לו). ויש מפרשים שלדעת ר' יהודה בן בתירא, עזרא לא תיקן טבילה לבע"ק (רי"ד ועוד). ויש אומרים שהיה ידוע להם שעזרא מלכתחילה כך תיקן, שאם יראה ב"ד שלאחריו לבטלה, יוכל לבטל (הדושי הרא"ה). יש לישב בכך את לשון הברייתא (בב"ק פב) שמנתה תקנה זו אחרונה בעשר התקנות שתיקן עזרא, ובפני עצמה: 'שקורין במנחה בשבת, וקורין... ודגין... ומכבסים... ותיקן טבילה לבעלי קריין' – ולא עריב ותני, לפי שזו תקנה היוצאת מן הכלל שהיתה תלויה ועומדת ולבסוף בטלה.

– אף על פי שאמרו 'בטלוח לטבילותא', הוא הדין בטלוח לנתינת תשעה קבין מים, שכן משמע ממנה שאמר רבי יהודה בן בתירא לאותו תלמיד שהיה מגמגם, פתח פיך ויאירו דבריך – הרי שאף נתינה אין צריך. וכן משמע מתוך דברי הירושלמי (עפ"י רשב"א וריטב"א ועוד).

הנה לקט מועט מדברי חכמים אחרונים אודות תקנה זו:
– אף שבטלוח תקנת עזרא – לא ביטלו אלא את החיוב, אבל טהרת הגוף מועילה ביהודר לתפילה, שעל ידה התפילה מקובלת יותר. וידוע ומקובל אצלנו שטבילה פעם אחת לא תויק לבריאות (יגדיל תורה ל. ועע"ש לא).

– אף על פי שבטלוח התקנה מצד ההלכה, אך צד הקדושה לא בטל. ובזמנינו שהמקוואות מצויים אין טעם להקל בה. ובדוק ומנוסה כי טבילה זו מחזקת הזכרון [אם הוגים בתורה] ותלמודו מתקיים בידו (שבט הלוי ח"ה טו. ועע"ש בח"ו כה).

– 'ופשוט לע"ד שאף אלו שאין נוהרין בטבילת תקנת עזרא, מחוייבין לעזור לבנין מקוה עבור טבילת האנשים, משום דודאי יש להחשיב גם מקוה דאנשים מצרכי העיר, מאחר שהוא דבר הראוי ליהודר בזה אף שאינו חובה, שאין לך צורך גדול מזה שכל מי שירצה לקיים כל מילי מעלייתא ומילי דחסידותא שיוכל לקיים' (מתוך אגרות משה יו"ד ח"ב סוס"י צ).

– אף כי מעלה ושבח יש להקפיד על טבילה זו, ובפרט לענין תפלה – אם על ידי טבילתו ייבטל מתפילה בצבור, אפשר שאין להחמיר ולטבול, כי כיון שכבר בטלוח, אין להחמיר בדבר המביא לידי קולא (עפ"י משנה ברורה פח סק"ב). ויש לשמוע קצת, כשם שאמרו 'בטלוח לנטילותא דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא' [שענינה כטבילה, כמו שאמרו לעיל טו. הנוטל ידיו כאילו טבל], כמו כן גם המקפיד על טבילת עזרא, אין לו להדר אמיא בעידן צלותא כשאינם מזומנים לו (מרע"כ).

ע"ע: סידור ריעב"ץ הנהגת הבוקר; הגהות מהרש"ם ב"ק פב. וראה עוד חילוקי מנהגי הקהלות בתקופות השונות, בספר 'מנהגי ישראל' ח"ג עמ' קב ואילך.

'אמר רב נחמן בר יצחק: נהוג עלמא כהני תלת סבי...' -

מצינו לפעמים, גם בדבר שכמה משניות וסוגיות מורות להחמיר, ובודאי נהגו כן דורות רבים, מכל מקום כשסמכו על יחיד להקל - לא מיחו חכמים בדבר, וכמו שכתב הרא"ש (בהלכות קטנות, כלאים ד) על מה שנהגו העם כר' יאשיה בענין כלאים. וכן לענין ראשית הגז (ושאר מתנות, כפרש"י וכמה ראשונים בחולין) שנהגו כר' אילעאי, מצינו (בחולין קלב) שכל האמוראים נהגו ליתן מתנות לכהן. וכן לענין טבילת בעלי קריין - כל התנאים ואמוראים סברו דלא כרבי יהודה בן בתירא, אלא שבדורות האחרונים, בסוף ימיו של רב נחמן בר יצחק, חזרו לנהוג קולא באלו השלשה.

וצריך לומר שזה שלא מיחו חכמים בדבר, היינו משום שהיתה זו שעת הדחק וצורך צבור, וכיון שיש לצבור על מה לסמוך לא ראו למחות (עפ"י מבוא לשבת הארץ, ז).

עוד על הסתמכות לפסק הלכה כדעה יחידאית במקום הדחק - ע' בגמרא לעיל ט. ובמובא ביוסף דעת נדה ו.

- הקשר בין הדברים הוא שנהגו לעקור נושאים שלמים בתורה מחיי המעשה, על פי אלו שלשת התנאים שאינם רגילים כל כך במשנה. (ר' אילעאי נזכר בה רק פעם אחת, בעירובין. ור' יאשיה לא הוזכר כלל במשנה). וישיבת רבי יהודה בן בתירא בנציבין, כידוע. ור' יאשיה גם כן דן שם לפניו (ירושלמי סנהדרין ת, א ועוד), ועיקר מושבו בהוצל שגם היא בבבל (עיין סנהדרין יט. וגטין סא.) - רחוקה ממרכז החכמים (בימי התנאים). ואף הוא תלמיד ר' ישמעאל כנודע, ואילו המשנה כולה אליבא דרבי עקיבא. ומכל מקום העולם סמכו עליהם להקל בשלשה דברים מרכזיים כל כך.

[וקראם 'סבי', שכך נקרא לפעמים ר' אילעאי (ע' חגיגה טז.) להבדילו מר' אילעאי האמורא. וכן ר' יאשיה קרוי ר' יאשיה רבה, או ר' יאשיה הגדול (סנהדרין יט. ועוד). ור' יהודה בן בתירא מצאנוהו גם בימי הבית בפסחים (ג:), והוא מסתמא סבו של ריב"ב שנולד ע"י מעשה בימי ר"א ור"י בירושלמי סנהדרין ז, יג] (מהרע"כ שליט"א).

'בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים טהור' - שכך שיערו, שכל הגוף עולה בתשעה קבין דרך נתינה (עפ"י מאירי).

בשו"ת שבט הלוי (ח"א כד) כתב שדעתו להקל לענין נתינת תשעה קבין בשפופרת מחוררת, כמצוי בזמננו במקלחות, כל שהמים זורמים בשפע ולא טפין טפין, שאין צורך ב'כלי' ולא בנתינת מים מכה גברא (וכן כתב בספר ילקוט יוסף. ועוד דנו בזה פוסקי הדור האחרון; בשו"ת מנחת יצחק, משנה הלכות, באר משה). ובמידות של זמננו, שיעור תשעה קבין [לפי חשבון כביצה = 57.6 סמ"ק] - כ-12 ליטר ומחצה (הגהות איש מצליח פח, א). ולפי דעת החזו"א בשיעורים, נפח תשעה קבין הוא למעלה מ-21 ליטר ושליש.

(ע"ב) 'אמר להו רב הונא: הבו לי לדידי לברוך דליכא עילואי לא האי ולא האי' - שלא ראיתי קרי (רש"י). יתכן שרצה לומר שרווק היה ולא ראה קרי מימיו [ואף שקורוהו 'רב', היינו שעתה הוא רב, אבל היה זה בצעירותו]. או רצה לומר בלילה זה, ועדיף הוא מהם שאינו טבול יום (וכ"כ הצ"ח). עיין שבת (פ:): ניתנה (או ראוייה לינתן) תורה לטבול יום' ומשמע משם לכאורה ששייך שם טבול-יום גם בטבילת עזרא (מהרע"כ שיחי').

'אם יכול לעלות ולהתכנסות ולקרות עד שלא תנץ החמה – יעלה ויתכסה ויקרא, ואם לאו – יתכסה במים ויקרא'. הגם שהוא קורא שם ללא תפלין וביחיד – משמע שקריאת שמע ותפילה כותיקין עדיפות על ק"ש בתפלין ובבית הכנסת בעשרה, הלכך אין לו לדחות הקריאה כדי לקרוא בתפלין ולהתפלל בציבור [והלא משנתנו סוברת אף כר' יהושע, שזמן ק"ש שלש שעות, ואעפ"כ קורא כותיקין – כמבואר בגמרא להלן כה:]. ויש דעה בין האחרונים שזה אמור דוקא למי שרגיל בדבר, להתפלל עם הנץ – ע' מבואר לעיל ה. ובסיכומים לדף יד.

יש להעיר שבתר"י כאן מבואר שהיה קורא שם ולא היה מתפלל, ולא סמך גאולה לתפילה. ולכאורה משמע שנקט שעדיף להתפלל בחוץ ולא בתוך המים, ואעפ"י שלא יסמוך גאולה לתפילה. אך נראה לפמ"ש"כ הרמב"ן במלחמות שהיו רוב החכמים נוהגים לקרוא מיד בהגיע הזמן, הגם שלא סמכו גאולה לתפילה, הרי שהקפידו יותר לקרוא לפני הנץ מסמיכת גאולה לתפילה. ומדברי תר"י כתב להוכיח בשו"ת פרי יצחק (א ד"ה אולם לענ"ד) שעדיף לקרוא ק"ש בברכותיה הגם שייאלץ להתפלל משום כך ביחיד, מאשר לקרוא ק"ש בלא ברכות ולהתפלל עם הצבור – שהרי לדעת תר"י עדיף לקרוא ק"ש בברכותיה ולא לסמוך גאולה לתפילה, והרי סמיכת גאולה לתפילה עדיפה על תפילה בצבור, אם כן כל שכן שק"ש בברכותיה עדיפה על תפילה בצבור. אלא שהעיר שבאחרונים לא משמע כן, וגם מנהג העולם אינו כן [וכן משמע בתוך דברי האגרות-משה (או"ח ח"ד ו ד"ה א"כ) שנקט כדבר ברור את מנהג העולם שבשעת הדחק קורין ק"ש ללא ברכות כדי להתפלל בצבור]. ואולם מובא בשם הרבה מפוסקי זמננו שעדיף לנהוג כפרי יצחק, אך גם הנהגה אחרת יש לו על מי לסמוך (מובא ב'דברי חכמים' או"ח, סעיף 64). ובלשון המשנ"ב (נח סק"ה) יש לדייק שמו"ת להתפלל ביחידות ולקרא שמע בברכותיה בזמנה, מאשר לקרוא שמע בזמנה ללא ברכות ואח"כ לקרוא בברכותיה ולהתפלל עם הצבור. ואין זה מוכרע.

ומדברי הרוקח (שכא) מבואר דלא כתר"י, שכתב שמי שאין לו פנאי להתפלל בזמן קריאת שמע, יקרא ק"ש בעונתה ולא יברך עתה אלא אח"כ בשעה שמתפלל, כדי לסמוך גאולה לתפילה. ולדבריו עדיין יש להסתפק אם ק"ש בברכותיה עדיפה על תפילה בציבור.

ובתשובת הרשב"א (הובאה בב"י מו) משמע שמפרש משנתנו שקורא קריאת שמע ללא ברכות. ולפי זה אין להוכיח מכאן לענין תפילה בצבור כלל. ואפשר שטעמו הוא שאין ראוי להתפלל כשהוא במים, ואם כן כדי לסמוך גאולה לתפילה עדיף לקרוא עתה ק"ש ללא ברכות.

'היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו, מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחוריו ד' אמות'. כאן לא אמר 'תפלתו תועבה' כמו שאמר בסמוך לענין המוצא צואה במקומו – כי ודאי הפרש יש בין התפלל במקום העלול להיות שם צואה, ופשע במה שלא בדק את מקומו – שלכך תפלתו תועבה, ובין צואה כנגדו שלא פשע כלום, שהרי לא ראה אותה כשהתחיל ולא הטריחוהו לבדוק במלא עיניו (רשב"א; ריטב"א). בארו אחרונים הטעם שלא הטריחוהו לבדוק כמלוא עיניו, גם במקום העלול להיות בו צואה – כי כיון שאינו רואה אין בדבר איסור תורה אלא מדרבנן ('ולא יראה כן ערות דבר') וכשרואה – הרי מתרחק, לכך לא הטריחוהו חכמים שהם אמרו והם אמרו. עפ"י פרי מגדים ועוד.

ורבנו יונה נתן טעם אחר, שמדובר שהיה במקום שאין שם חשש צואה, לכך אין תפלתו תועבה. ומדוייק מדבריו שאם הוא מקום שיש להסתפק בו, אין לו להתפלל עד שיבדוק כמלא עיניו (והוזכרה דעה זו בפוסקים).

'הואיל וחטא אע"פ שהתפלל תפלתו תועבה'. מכאן פסק הגר"מ פיינשטיין זצ"ל על כל כיוצא בזה, שאדם שהתפלל ונמצא שחטא בתפלתו זו, לא יצא ידי חובתו וצריך להתפלל שוב, כגון שהתפלל בגילוי ראש בשגגה (או"ח ח"ד מ, יד).

צידד שם שמא אפילו באונס גמור צריך להתפלל שוב, משום שהוא כיום חק העכו"ם להתפלל כן, והרי זו תועבה בעצם, משום 'בחוקותיהם לא תלכו'. ונפקא מינה למי שנפלה טליתו וגם כיפתו נפלה עמה, צריך להפסיק ולכסות את ראשו. ויש להעיר שבתר"י להלן כד: משמע שאף אם מתפלל בגילוי הראש לא יפסיק, אך אולי בימיו ובמקומו לא היה דבר זה מחקות הנכרים.

וכן דן אודות תפילה בסידורים שנעשו תוך כדי חילול שבת.

ועוד למד מכאן שכל תפילה שהיא 'תועבה', כלומר שאינה מקובלת בשמים – לא יצא בה ידי חובת תפילה וצריך לחזור ולהתפלל. והוציא מכך כמה נפקותות להלכה (ע' או"ח ח"ב יז כז; או"ח ח"ד סח; ובח"ה. ועע"ש בח"א לא).

ויש לציין שבשו"ת יביע אומר (ח"ו או"ח טו,ו) פסק שמי שהתפלל ואח"כ הרגיש שנפלה הכיפה מעל ראשו אין צריך לחזור ולהתפלל. ע"ש נימוקו עמו.

על לשון 'תועבה' ביחס לתפלה – ע' במובא להלן כו.

'היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו – פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל'. שיטת הרשב"א (בחינושי ובתשובה ח"א קלא), כיון שמהתורה אין איסור לומר דבר שבקדושה אלא כנגד העמוד השותת בלבד, הלכך לאחר שפסקו המים לא הטריחוהו חכמים, וממשיך בתפילתו הגם שהוא בתוך ד' אמות שלהם. ועוד נראה שאפילו בא להפסיק ולהתרחק – אסור.

נראה ודאי שגם לפי דעה זו, האוסרת לעקור רגליו לאחר ששתת, ולהמשיך להתפלל במקום נקי – אם בא להשתין, חובה עליו לילך למקום אחר, שהרי הוא עומד עתה לפני ה' ואסור לו לעשות צרכיו במצב זה. ורק במצב של דיעבד, התירו לו חכמים להמשיך בתפילתו וממילא אסרו עליו לעקור רגליו. תדע, שהרי אפילו בא להפית צריך להרחיק ד' אמות. גדולה מזו פסק הרמ"א (צב,ב) שאפילו אם מתאווה לצרכיו בענין שיש בדבר משום 'בל תשקצו', והוא יכול להעמיד עצמו – יותר טוב להפסיק באמצע תפילתו לילך לעשות צרכיו.

ואעפ"כ משמע שאם התחיל לשתות, אין לו לעקור רגליו ולהמשיך במקום אחר, כי עתה כבר אינו במצב של עמידה לפני ה' בתפילה.

ואולם בהגהות מיימוניות (תפלה ד, יג) סובר שכשחוזר ומתפלל צריך להרחיק. וכן מביא הבית-יוסף (או"ח סו"י צ) מהרוקח, מעשה בבית הכנסת של רש"י שתינוק הטיל מים בבית הכנסת, ויצא רש"י מביהכ"נ באמצע תפילתו. ויש מחלקים בין הנידונים להלכה; כי בנידון דין שמים שותתים על ברכיו, הלא בגדיו וגופו רטובים, הלכך חשו חכמים להפסק גדול עד שיחליף בגדיו ויקנח ברכיו, אבל אם המים רק על הקרקע – יש להרחיק מהם ד' אמות (עפ"י פרי מגדים בא"א עח,א. ובתר"י נמצא גם כן חילוק זה, אלא שנימוקו שונה; לא הצריכוהו להרחיק אלא מן המים שעל הקרקע, ולא מאלו שעל ברכיו ובגדיו, שהם מועטים ואין יוצא מהם ריח רע).

ע"ע בהסבר השיטות בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א כו. ושם דן אודות קנה שהחדירו לחולה דרך פי האמה, ומי רגלים מקלחים דרכו לכלי. וחילק שם בין סוגי הכלים השונים (כדין 'עביט של מי רגלים'). והוציא מדבריו שבכל אופן טוב לכסות את הכלי, כאשר בא להתפלל שם. פעמים שהכיסוי נצרך מעיקר הדין ופעמים משום חומרא.

הבית-יוסף (עח,א) הכריע כדעת הרשב"א שאין להרחיק ממי רגלים שעל הקרקע [ודוקא בעומד בתפילה, אבל בקריאת שמע – חייב להתרחק]. וכן אין צריך להחליף בגדיו שנרטבו. וכן פסק למעשה בכף-החיים. ואולם המשנה-ברורה (סק"ד) כתב שגם בתפילה נכון להרחיק ממי רגלים שעל הקרקע, אך לא יחליף בגדיו.

ואם נתלכלכו רק בגדיו התחתונים, אפילו בטופח על מנת להטפוח – מותר לקרוא קריאת שמע, כיון שהם מכוסים בבגד עליון (שלהן ערוך שם).

‘ככתבם וכלשונם’

הנה כמה מאמרים מספר צדקת הצדיק, בענין טבילת בעלי קריין והמסתעף:
 ‘תיקון למקרה לילה הוא הטבילה, כי על ידי זרע לבטלה מגיע עונש המבול, כמו שאמרו בנדה (יג.) ומקבל על עצמו גם כן דוגמת מבול כרגע ותיכף יוצא, כי הש״י אמר לא אסף עוד לקלל וגו’ כי יצר לב האדם רע מנעריו – רצה לומר, עוד טרם ידע הנער טוב ורע ובלא דעתו היצר מתגבר, וכן בשינתו וזוה נקרא בלא דעתו...’.

והנה הוקשו אהלים לנחלים בברכות טו. לכך גם דברי תורה שהוא מי הדעת מועיל כמו כן, וצריך לזה דברי תורה בדחילו, שזוהו הפך דאימה ויראה כמו שאמרו בברכות (כב.). והוא דוגמת שאמרו בפרק חלק (סנהדרין קח:) בדור המבול ברותחין קלקלו ברותחין נידונו, ולכך עזרא תיקן טבילה לבעלי קריין, כדי לעסוק בתורה באימה כדאיתא שם. והיינו שיתקן עצמו קודם, והוא על דרך שאמרו ביומא (עב:) תורה בטהרה. ואמרין עלה בקידושין (כט:) הא לן והא להו, וכשהתחילה תורה בבבל בטלוהו לטבילותא, דזה מיקרי ‘ריחיים בצוארו’ שם בקידושין ו’בטול תורה’ שם בברכות – והכל אחד, שזה ענין תלמוד בבלי, אעפ״י שנקרא ‘במחשכים הושיבני’ בסנהדרין (כד.), והיינו כמו שאמרו במועד קטן (כה.) שבבל גרמה לו לענין הארת גילוי שכינה, מכל מקום אמרו שם בסנהדרין מאי בבל – בלולה במקרא בלולה במשנה ובתלמוד, כי על ידי זה הוא ריבוי תורה, והכל לטוב. ואין כאן המקום להאריך עוד’ (סימן קז).

‘על ידי התאווה מסתלקת היראה, וכמו שאמרו בטבילת בעלי קריין בברכות (כב.) – משום דדברי תורה צריכים להיות באימה ביראה ברתת ובוזיע, והתיקון לזה טבילה במים שרומזין למדת החסד ואהבת הש״י, שבאמת מהו תאותן של ישראל – הקב״ה, כי התאווה והאהבה הם היפוך היראה, כי הם שני הפכים, רק בעבודת הש״י הם מתיחדים.

ועל זה רומז בטבילה, כי כל כונה שבלב שיוצאת לפועל במעשה היא מתחזקת, והמעשה במים שמקנחים באמת הלכלוך גם כן ושומר מצות חכמים לטבול, וכמו שאיתא (שם) גדר גדול גדרו בה, דתניא מעשה באחד שתבע אשה לדבר עבירה אמרה לו ריקא יש לך ארבעים סאה שאתה טובל בהם – מיד פירש, שזה גודר בפני התאוות שעוצר תאותו כשאיין לו מים לטבול ונמצא תאוותו רק כרצון הש״י ואז הוא אחד עם היראה.

וחז״ל סדרו דיני טבילת קרי לענין קריאת שמע ותפלה ביחוד – שבהם עקרי היראה, כמו שאמרו בברכות (ט:) על פסוק ייראוך עם שמש.

ובמרגיל, שהתאווה ממנו – צריך טבילה, דהיינו גם כן התעוררות ממנו שהוא נכנס לתוך המים וממשיך ומשעבד כחותיו למעלה, ולכך צריך ארבעים סאה מים שכל גופו עולה בהם, כי התאווה שבלב מעורר כל הגוף עד שכלי המעשה גומרין, אבל לאונסו שנראה שמלמעלה הכניסו התאווה בלבו בשינה שלא מדעתו, די גם כן בנפילה תשעה קבין שהמים נופלים עליו, דהיינו באתערותא דלעילא לבד, שעולה בלבבו איזה אתערותא לאהבת הש״י עד שנשפכת על פני כל

חלל הלב אעפ"י שאינו מעמיק בה להיות כל גופו עולה וויעוין שם חילוק בין חולה לבריא דהיינו בין תלמיד חכם לעם הארץ, ומשם בארה דאין 'לאונסו' אלא בעם הארץ ולא בתלמיד חכם – למסקנא דרבא.

ובטלוח – מדר' יהודה בן בתירא דאמר אין דברי תורה מקבלין טומאה שנאמר **הלא כל דברי כאש** מה אש אינה מקבלת טומאה אף דברי תורה כן. פירוש, שדברי תורה שורפין כל תאוות רעות. וגם איתא בברכות (טז.) מקיש אהלים לנחלים... והם עצמם דוגמת טבילה' (שם קצב)

עוד בשאר ענינים שבסוגיא, ע' בספריו 'תקנת השבין' עמ' 140; ישראל קדושים עמ' 9-5.

פרפראות; הפניות

'מה להלן באימה וביראה וברתת ובויע, אף כאן...' – וכמו שנאמר וירא העם וינעו. ועל כן מתנענעים בשעת לימוד תורה, דוגמת מתן תורה שהיה ברתת ובויע (עפ"י בעל הטורים יתרו כ, טו; רמ"א או"ח מה. וע"ע זהר פינחס ריה: מחזור ויטרי תקה; ספר הכוזרי ב, פ).

בבאר ארבע מדרגות הללו – ע' חדושי הגר"א; צדקת הצדיק קצד; עלי שור ח"ב עמ' קה. ראשי תבות אימה יראה רתת זיע – רז"א היינו סודות התורה שבאים לגלות האש הפנימית, אש סיני הטמונה בכל דיבור בתורה, ולהן נצרך ביותר אימה יראה רתת וזיע (מהרע"כ שיחי').

כרבי אלעאי בראשית הגז – ע' במובא בחולין קלו.

כרבי יאשיה בכלאים – ע' במובא בחולין פב; מנחות טו.

'שלא יהו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים'. הרה"ק מקאצק זצ"ל נשאל מבעל חשק-שלמה אודות מנהג החסידים להרבות בטבילות בתמידות – והלא לפי זה בטל טעם תקנת עזרא, כדי שלא יהיו ת"ח מצויים אצל נשותיהם. והשיב לו כי טהרת הטבילה בתמידות מסוגלת בעצמה לענין זה, שלא יהו... (מובא באהל תורה' לקוטי הש"ס. וע' בהגהות איש מצליח פח, א).

'בטלוח לטבילותא'. ... אף על פי שהתפלה יותר מקובלת עם הטבילה לדברי הכל אין לו להפסיד מפני זה תפלתו. וכן כתב ר"מ ז"ל. ובכל ראשי ישיבות שבכבל תמהו עליו למה היה מיקל כל כך בענין טבילות בעל קרי, והוא ז"ל השיב להם שמימיו לא בטל אותה אפילו שעה אחת, אלא שלא היה יכול לכתוב בחיבורו כי אם היוצא מן הדין על פי ההלכה' (מובא בתלמיד רבנו יונה כאן).

(ע"ב) 'מעשה באחד שתבע אשה לדבר עבירה...'. ערש"י. ובירושלמי מובא מעשה בשומר כרמים אחד שבא להיזקק לעבירה עם אשת איש, עד שהם מתקינים להם מקום לטבילה, עברו עוברים ושבים ובטלה העברה.

לכאורה, אדם משונה ביותר היה אותו שומר כרמים; על איסור חמור כאשת איש הוא עומד לעבור, ובו